

O „Poezji Religijnej i Sakralnej” (6)

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus! Szczęść Boże!

Laudetur Jesus Christus! Beneficiat vobis Deus!

Ἐυλογῆμενος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς! Ὁ Θεὸς ὑμᾶς αὐτοὺς ἐυλογεῖ!

Z wielką przyjemnością oddajemy w Państwa ręce szósty numer naszego recenzowanego naukowo (Peer Review) czasopisma międzynarodowego „Religious and Sacred Poetry”. Z pewnym poślizgiem czasowym, ale tom ukazał się i to bardzo cieszy. Wspólnym wysiłkiem redakcyjnym, autorskim i recenzentkim społecznie doprowadziliśmy do kolejnej publikacji. Każdy dołożył własną cząstkę bezinteresownej pracy w służbie nauki i to przynosi owoc obfity, mimo trudności. Razem możemy więcej. To zdanie powtarzam od wielu lat jako ważną zasadę działania społecznościowego i owo *principium* się sprawdza.

Pragnę przypomnieć i powtórzyć w tym miejscu raz jeszcze, że nasz kwartalnik naukowy, który stara się wypełnić lukę tematyczną, swoistą niszę wśród międzynarodowych periodyków akademickich, tworzony jest przez zespół uczonych z dwunastu krajów świata. Dla recenzowanych artykułów naukowych głównym językiem jest angielski. Jesteśmy czasopismem spełniającym warunki naukowości, nie jesteśmy natomiast pismem konfesyjnym. Jako społeczność uczonych różnych kultur narodowych gromadzimy badaczy wielu państw, głównie z Europy Środkowej i Wschodniej wokół problematyki religijnej kultury literackiej, w tym szczególnie wokół zagadnień poezji religijnej i sakralnej. Jesteśmy świadomi faktu, że dwa aspekty – religijny i sakralny w literaturze – obecne są także w pewnych typach utworów dramatycznych i prozatorskich. Stąd nie stronimy na naszych łamach od zamieszczania tekstów na tematy prozy religijnej i dramatu religijnego.

Religijność i sakralność w liryce, epice i dramacie ujawniają się w wielu dziełach różnych kultur. Nas jednak interesują te kultury, które czerpią z ducha chrześcijaństwa. Do istoty duchowości chrystianizmu należy transcendentność, zwrócenie się ku Dobru, Prawdzie i Pięknu, które są wszak Imionami Bożymi, według znanej koncepcji Pseudo-Dionizego Areopagity. Dobro, prawda i piękno są wartościami obecnymi także w każdej literaturze pięknej jako literackie, twórcze odzwierciedlenie transcendentaliów: Dobra, Prawdy i Piękna, które są tożsame z Bytem jako takim. Nie może wszak być prawdziwe to, co nie istnieje, co jest poza

bytem i nigdy nie istniało oraz istnieć mnie będzie (nic). Nie może ponadto być dobre to, czego nie ma (nic), ani jest piękne to, co nie istnieje (nic nie może być piękne, bo piękno dotyczy bytu, a nie – niebytu).

Filozofia literatury podpowiada nam, że każda literatura w jakiś sposób dotyczy bytu, czy to realnie istniejącego, czy to stworzonego jako fikcja literacka i jako pewna fikcja egzystującego w danym utworze literackim. Nawet opisując nicość, niebyt, pisarz opisuje to, co nie istnieje z pozycji własnego bytu, czyli z pozycji istniejącego pisarza. Spojrzenie jego zatem nie jest spojrzeniem ‘nicości w nicość’, ‘niebytu w niebyt’, ale dotyczy punktu widzenia konkretnego autora, czyli jak najbardziej realnego sprawcy dzieła literackiego.

Prezentujemy wyniki badań nad realnie istniejącą kulturą chrześcijańską, wężziej: literaturą chrześcijańską i chrześcijaństwem inspirowaną. Stąd w poszczególnych tomach można już obecnie dostrzec oraz można będzie w przyszłości, mamy taką nadzieję, również znaleźć – opracowania naukowe dotyczące twórców zarówno prawosławnych, katolickich, jak i protestanckich, niezależnie od osobistych konfesji religijnych poetów/pisarzy, nadto niezależnie od i/lub wyznania osób analizujących ich twórczość – badaczy z różnych krajów. Staramy się ukazywać prawdę o poezji religijnej, o literaturze chrześcijańskiej lub inspirowanej chrześcijaństwem, zgodnie z rzeczywistym stanem rzeczy, w oparciu o analizowane realne źródła literackie. Szerzej ujmując – pragniemy także ukazywać źródła kulturowe i religijne literatury chrześcijańskiej.

1. Problematyka badań nad liryką religijną

Ważny jest powrót do istoty literatury chrześcijańskiej, do wspólnych źródeł naszych kultur w ramach cywilizacji śródziemnomorskich, szczególnie do kultury łańskiejskiej i greckiej oraz religii opartej o Objawienie zapisane na kartach Starego i Nowego Testamentu (Biblii) oraz w Tradycji wschodniej i zachodniej Kościoła Chrystusowego. Poezja religijna, w szczególności liryka religijna ma oczywiście w każdym kraju swoją osobną historię rozwoju oraz odrębną problematykę badawczą, a każdy naród chrześcijański, który bada korzenie własnej kultury, sięga do skarbcza przeszłości i wydobywa z niego bezcenne perełki arcydzieł liryki religijnej.

Każdy naród ma swoją kulturę, a nasze narody chrześcijańskie mają własne dzieje kultur narodowych, w tym swój „kanon” lektur dzieł wybitnych, także w zakresie literatury religijnej. Istnieją także poszczególne szkoły badawcze, ukierunkowane na dążenie problematyki liryki religijnej, zwłaszcza w arcydziełach literackich. Dzieje owych szkół badawczych (narodowych) warto byłoby swoją drogą opisać także na łamach „Religious and Sacred Poetry” w szeregu osobnych artykułach naukowych, do czego zachęcam Autorów.

Z pewnością najbardziej znanym w Polsce ośrodkiem badawczym chrześcijańskiej literatury religijnej jest Katolicki Uniwersytet Lubelski, dzięki wieloletniej działalności prof. Stefana Sawickiego, nestora polskich „sakrologów” i jego uczniów lub współpracowników. W Polsce warto wskazać także na Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie wiele uwagi poświęca się badaniu literatury pięknej w aspekcie religijnym, „sakrologicznym” (np. Krzysztof Dybciak, Wojciech Kudyba). W Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie znaną badaczką *sacrum* w literaturze jest Zofia Zarębianka. To tylko przykładowe nazwiska polskich uczonych zajmujących się tą problematyką.

Również na Ukrainie ujawnia się silna szkoła „sakrologiczna”, reprezentowana przez dwie siostry – Marianę i Zorianę Bogdaniwny Łanowik (Lanowyk, Lanovik) z Tamopola oraz Anatolija Ewgeniewicza Niamcu z Czerniowców, ponadto uniwersytecki ośrodek w Kijowie prowadzi badania nad *sacrum* w literaturze ukraińskiej i religijnymi odniesieniami do kultury staroruskiej (np. Oksana Slipuszko i inni). Na Słowacji widać także aktywność w zakresie badań nad duchowością w literaturze (np. Ivica Hajdučeková w Koszycach). Na pewno w każdym europejskim kraju chrześcijańskim można by znaleźć przykłady badaczy zajmujących się tematyką „sakrologiczną”, duchową, mistyczną, religijną, chrześcijańską w literaturze pięknej. Czekamy na Autorów, którzy nam sumarycznie, syntetycznie opiszą dokonania badawcze „sakrologów” w swoich własnych krajach, dzięki czemu mielibyśmy obraz porównawczy stanu badań i pewne rozeznanie, w jakim punkcie obecnie znajdują się owe badania w każdym z państw europejskich, a zwłaszcza w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, przeważnie – słowiańskich.

Narody słowiańskie są narodami chrześcijańskimi u korzeni, więc w każdym narodzie słowiańskim, tak samo jak i u innych, istnieje szereg arcydzieł literatury religijnej. Myślę, że każdy z narodów słowiańskich wypracował sobie swój kanon lektur liryki religijnej. Mają swoje dzieła liryki religijnej, epiki religijnej i dramatu religijnego poszczególne narody a nawet grupy etniczne słowiańskie (podaję wykaz alfabetycznie): Białorusini, Bośniacy, Bułgarzy, Chorwaci, Czarnogórcy, Czesi, Macedończycy, Polacy, Rosjanie, Rusini, Serbołużyczanie, Serbowie, Słowacy, Słoweńcy, Ukraińcy. Mamy świadomość, że w Bośni i Hercegowinie żyją różne narody i grupy etniczne o zróżnicowanych religiach (katolicy Chorwaci, prawosławni Serbowie i słowiańscy muzułmanie).

Należy zapytać zatem (wyliczając alfabetycznie dla porządku): czym charakteryzują się poszczególne – „etnicznie” rozumiane – słowiańskie literatury chrześcijańskie: 1) białoruska liryka religijna, 2) bośniacka liryka religijna, 3) bułgarska liryka religijna, 4) chorwacka liryka religijna, 5) czarnogórska liryka religijna, 6) czeska liryka religijna, 7) macedońska liryka religijna, 8) polska liryka religijna, 9) rosyjska liryka religijna, 10) ruska (rusińska) liryka religijna, 11) serbo-

łużycka liryka religijna, 12) serbska liryka religijna, 13) słowacka liryka religijna, 14) słoweńska liryka religijna, 15) ukraińska liryka religijna?

Rzecz jasna, katalog owych liryk narodowych nie jest zamknięty. Na Morawach czy czeskim Śląsku istnieje tendencja do tworzenia odrębnych, własnych literatur pisanych w językach regionalnych (lokalnych gwarach lub dialektach). Podobnie w Polsce zaczyna wyodrębniać się lokalna literatura piękna (także z chrześcijańską motywiką religijną) pisana w językach regionalnych (kaszubski na Pomorzu) lub gwarach śląskich (na Górnym Śląsku i Śląsku Opolskim) albo w gwarze podhalańskiej lub orawskiej (w Małopolsce). Łemkowie także tworzą literaturę z motywiką chrześcijańską (prawosławną) w swoim języku regionalnym tzw. 'łemkowskim' (nazywanym także czasem 'rusińskim' albo uznawanym za jeden z dialektów języka ruskiego/ukraińskiego).

Z pewnością wymienione przykłady lokalnej literatury chrześcijańskiej, pisanej w językach regionalnych oraz w miejscowych gwarach i dialektach, nie wyczerpują listy owych peryferyjnych literatur regionalnych egzystujących na marginesie dominujących w danych krajach literatur narodowych.

Tu nakreślono pewien obszar badawczy, który nas szczególnie interesuje jako czasopismo. Dzieła (i arcydzieła) liryczne, epiczne i dramatyczne w aspekcie chrześcijańskich motywów, inspiracji, korzeni, jakie odnaleźć możemy w poszczególnych literaturach narodowych i regionalnych, stanowią rezerwar badawczy nie tylko dla literaturoznawców, ale także dla kulturoznawców, teologów literatury, psychologów literatury, pedagogów literatury (w tym – dydaktyków literatury), nadto socjologów literatury, filozofów literatury, etnologów literatury, historyków literatury i historyków kultury itd. Interdyscyplinarność badań nad chrześcijańską literaturą piękną jest oczywista. Poniżej stawiam szereg pytań badawczych – problemów do rozwiązania.

Czy istnieją jakieś odrębne, charakterystyczne cechy wyżej wymienionych, narodowych i regionalnych literatur słowiańskich, poza tym, że są one pisane w innym języku narodowym – na ogół w jednym dominującym („literackim”) oraz w jakichś odmianach regionalnych (gwarach, dialektach)? Kwestia regionalizmu liryki religijnej to osobne zagadnienie, warte uwagi nie tylko językoznawczej czy etnologicznej. Na czym polegają istotne odrębności, różnice pomiędzy lirykami religijnymi poszczególnych narodów („etnosów”)?

Czy można uogólnić jakieś cechy narodowej liryki i znaleźć w każdej kulturze narodowej (w tym także – w każdej kulturze słowiańskiej) jakieś cechy wspólne liryki religijnej danego narodu?

Czy wreszcie istnieją jakieś cechy wspólne wszystkich słowiańskich liryk religijnych (szerzej: wszystkich literatur religijnych Słowian)? Czy owym wyróżnikiem jest chrześcijańskość? Rzecz w tym, że literacka kultura chrześcijańska, sięgająca do tekstów biblijnych jest zogniskowana wokół określonej tradycji religijnej. Nie można udawać, że nie ma owej tradycji chrześcijańskiej w każdym

narodzie słowiańskim, bo istnienie chrześcijaństwa we wszystkich kulturach Słowian jest faktem niezaprzeczalnym.

Czy zatem, skoro owa wspólna słowiańska tradycja chrześcijańska nadal istnieje? Czy można mówić o chrześcijańskiej liryce słowiańskiej? Wszak w chrześcijańskiej liryce Słowian zapewne są jakieś cechy wspólne, poza oczywistym elementem wspólnotowym – natury językowej. Słowianie w pewnym stopniu rozumieją się, mimo różnorodności swoich języków, dzięki wspólnym, prasłowiańskim korzeniom językowym. Może właśnie z owej wspólnotowości wzajemnego rozumienia językowego wynikają także wspólne cechy rozumienia świata i wspólne elementy kreowania świata przedstawionego w literaturze pięknej?

Chrześcijańskość i słowiańskość – jako dwa bardzo istotne wyróżniki narodowych liryk religijnych wszystkich narodów słowiańskich – to jest hipoteza, którą tu stawiam, jako zagadnienie warte podjęcia. Czy tak jest w istocie – wykażą badania nad poszczególnymi obszarami literatur narodowych u Słowian. Zachęcam szczególnie uczonych z wszystkich krajów słowiańskich do przyjrzenia się owej problematyce badawczej, której na imię: chrześcijańska poezja religijna, chrześcijańska liryka religijna. To podwójne dopowiedzenie jest istotne (chrześcijańska, religijna). Może wszak istnieć także niechrześcijańska poezja / liryka religijna (np. muzułmańska, żydowska, hinduska, buddyjska, bahaistyczna itd.), ale nasze czasopismo koncentruje się na literaturze inspirowanej chrześcijaństwem, a nie – islamem, judaizmem, hinduizmem czy buddyzmem lub bahaizmem itd. Nie wyklucza to badań komparatystycznych pomiędzy chrześcijańską poezją/liryką religijną a religijnymi literaturami niechrześcijańskimi.

Także chrześcijańska proza religijna i chrześcijański dramat religijny stanowią elementy konstytutywne poszczególnych literatur, dopełniając chrześcijańską lirycę religijną. One również warte są uwagi badaczy.

Nasze czasopismo jest otwarte na wszelkie badania literatury pięknej o korzeniach chrześcijańskich. Literacka kultura religijna jest wszak zagadnieniem bardzo pojemnym i nie należy stawiać granic badaniom humanistycznym tam, gdzie ich nie ma. Chrześcijaństwo w zasadzie jest istotną cechą dziejów wszystkich kultur europejskich, wyjątki od tej reguły są stosunkowo nieliczne na kontynencie europejskim. Myślę tu na zasadzie wyjątków o kulturach narodów o dominującym udziale islamu, jakimi są np. kultura turecka, tatarska albo nawet albańska, do pewnego stopnia także kultura Bośni i Hercegowiny. Tu kwestia jednak jest złożona, islam nie jest jedyną religią w tym kraju, skoro Bośniakami są także mieszkający tam Serbowie i Chorwaci – czyli na ogół chrześcijanie).

Przyjmując to zastrzeżenie odnośnie do wyjątków, można powiedzieć, że chrześcijaństwo jest rdzeniem wszystkich kultur europejskich u korzeni. Bogusław Żurkowski używał często określenia: 'centrum aksjologiczne kultury europejskiej', przez co należy rozumieć: 1) chrześcijaństwo, chrześcijański system wartości, będący zarazem uniwersalnym systemem aksjologicznym, 2) Boga Osobowe-

go jako Najwyższe Dobro, Prawdę i Piękno, Osobowy Byt Absolutny, czyli Transcendencję.

Niezależnie od proveniencji narodowej i dziejów kulturowych – europejskie kultury są w swojej istocie u korzeni chrześcijańskie. Wynika z tego, że chrześcijańska poezja (liryka) religijna przynależy do istotnego zasobu wszystkich w zasadzie kultur Europy.

Liryka, epika, dramat – w aspekcie obecności religijnej literatury chrześcijańskiej; poezja, proza – w kontekście motywów ważnych dla chrystianizmu – to są pola badawcze, które jako czasopismo chcielibyśmy „uprawiać” (literacka kultura religijna, chrześcijańska kultura literacka). ‘Kulturę’ należy tu rozumieć od łacińskiego rdzenia, *colo, colere* (uprawiać, łac. *cultura* – uprawa). Problematyka badań nad liryką religijną jest bardzo obszerna i na pewno nie da się jej wyczerpać w kilku tomach, a tym bardziej w jednym tekście propedeutycznym, niejako wprowadzającym w tę ważną dla nas tematykę.

Nasze niszowe czasopismo próbuje wypełnić lukę w humanistyce, zajmując się programowo odnośną problematyką chrześcijańskich literatur i jej okolicami, obszarami pogranicza interdyscyplinarnego, istotnego wszak dla humanistyki jako zespołu dyscyplin naukowych, skoncentrowanych na człowieku i jego piśmiennictwie, utworach zapisanych w różnorodnej formie.

2. Definicja chrześcijańskiej liryki religijnej

Chciałbym w tym miejscu przypomnieć, na zasadzie rzutu oka w przeszłość badawczą polskiej humanistyki, przykładowo dawne ujęcie religijnej liryki chrześcijańskiej. Należy cofnąć się do połowy XX wieku i przypomnieć jeden tylko przykład lubelskiej szkoły badań nad liryką religijną. W państwach totalitarnych (komunistycznych) na przestrzeni zniewolonej od europejskiej rzeki Łaby aż po azjatycką, dalekowschodnią Czukotkę – jedynym (katolickim!) wolnym uniwersytetem był KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski. Pragnę tu przytoczyć i odnieść do współczesności pewien ważny artykuł o liryce religijnej z 1957 r.

Na posiedzeniu Komisji do Badań nad Literaturą Katolicką (w Lublinie w dniu 14 maja 1957 r.) członkini tego gremium naukowego, Maria Jasińska (późniejsza – Maria Jasińska-Wojtkowska) – jak czytamy w opublikowanym sprawozdaniu towarzystwa naukowego na KUL-u – przedstawiła swoją pracę pt. *Problematyka badań nad liryką religijną*. Warto przytoczyć ten krótki tekst w całości, aby naocznie przekonać się, jak wówczas ujmowano chrześcijańską lirykę?

Można zadać sobie pytanie: czy z perspektywy ponad półwiecza, jakie upłynęło od czasu wystąpienia tejże uczoney, zmieniło się istotnie wiele w odnośnej materii badawczej? Co pozostaje z owej problematyki – niezmiennie, a co uległo modyfikacji? Jakie uniwersalne kwestie w zakresie liryki religijnej wspomniana uczona poruszyła? Z jakich jej konstatacji można by i dzisiaj jeszcze skorzystać,

bez narażenia się na niemerytoryczny w końcu, ale dotkliwy dla wielu zarzut „przestarzałości”, „nienowoczesności” metodologicznej?

Maria Jasińska w 1957 r. w swoim filozoficznie ‘klasycznym’ (bo nawiązującym do ‘klasycznego’, post-Arystotelesowskiego i tomistycznego podziału władz ducha ludzkiego na rozum, wolę i uczucia) tekście referowała w skrócie tezy literaturoznawcze, wyraźnie post-Ingardenowskie (kategoria przeżycia estetycznego w literaturze religijnej), odnosząc się przy okazji także do kilku polskich badaczy literatury XIX i XX w. w następujących słowach¹:

„Pojawiające się w ostatnich dziesiątkach lat prace na temat religijności poszczególnych poetów oraz antologie poezji religijnej wskazują już przez sam chociażby dobór materiału brak skryształizowanych podstawowych pojęć w tej dziedzinie. Wykorzystując zresztą dorobek polskich badań, łączący się z nazwiskami [Józefa] Tretiaka [1841-1923], [Ignacego] Chrzanowskiego [1866-1940], [Walerego] Gostomskiego [1854-1915], [Juliusza] Kleinera [1886-1957], [Jana] Kotta [1914-2001], [Wacława] Borowego [1890-1950] i [Stefana] Lichańskiego [1914-1983], autorka zarysowuje własną koncepcję liryki religijnej, przedstawia propozycje jej klasyfikacji, porusza problematykę różnych aspektów wartościowania liryki religijnej i wskazuje na przydatność badania jej dla różnych dziedzin.

Istota liryki religijnej. Po przeciwstawieniu się definicji I. Chrzanowskiego ([liryką religijną jest] »utwór budzący jednocześnie uczucia estetyczne i religijne«) jako jednostronnej, bo opartej wyłącznie na emocjonalnej koncepcji liryki i religii oraz niebezpiecznej ze względu na ukryty w niej psychologizm, zostaje przedłożona następująca: Utwór należący do liryki religijnej jest to utwór, którego głównym tematem jest pewien rodzaj przeżycia religijnego. Przeżycie jest tu rozumiane szeroko – nie odnosi się tylko do uczuć, lecz również obejmuje akty intelektu i woli, tak[,] że obok liryki emocjonalnej[,] może objąć wszystkie inne typy. Ponieważ religia jest ujęta jako stosunek jakiegś łączności z bóstwem, stąd przeżycie religijne rozumiane jest jako stan uznawania przez przeżywający podmiot albo bezpośrednio istnienia samego bóstwa, albo pośrednio – poprzez fakty, stany rzeczy, zjawiska z nim związane. Tak pojęte przeżycie religijne musi być w utworze nie elementem marginesowym tylko, lecz dominantą tematyczną całości. Stanowisko to zdecydowanie zacieśnia zakres pojęcia »liryka religijna« i wyodrębnia trzy oddzielne kręgi problematyki badawczej, oparte na częściowo różnym, częściowo zaś krzyżującym się || [s. 58:] konkretnym materiale badawczym: 1) badanie poezji religijnej, 2) badanie wyznaniowości poezji, 3) badanie elementów religijnych w poezji. Przedstawione tu uwagi obracają się wyłącznie w pierwszym kręgu.

Problem klasyfikacji. Punktem wyjścia są tutaj rozróżnienia S[tefana] Lichańskiego zawarte w artykule *Liryka religijna Staffa*. Ze względu na stosunek do istniejących systemów religijnych[,] można mówić o [1.] liryce religijnej nieokreślonej i [2.] liryce [religijnej] konkretnego systemu religijnego. W zależności od typu przeżycia religijnego można dostrzec całą skalę przeżyć ograniczoną biegunowo przeciwstawnymi sobie przeżyciami uwielbienia i buntu a zawierającą w sobie – przykładowo – miłość, ufność, strach. Zróżnicowany może być również stopień kontaktu z bóstwem: szukanie, wahanie, pewność, jak również i postawa przeżywającego podmiotu, mogąca być albo bezinteresowna, skierowana ku czystej kontemplacji jakiegoś stanu rzeczy lub utylitarna, estetyzująca, problematyzująca. Sam przedmiot przeżycia religijnego może występować w różnych postaciach, które można ująć w dwie zasadnicze grupy: 1) przedmiot wyłącznie religijny: Bóg, Matka Boska, Święci, dogmaty, liturgia, 2) przedmiot związany ściśle z religijnym, np. zagadnienia narodowe, społeczne,

¹ W nawiasach kwadratowych [] – zawarto dopiski moje (M.M.Tytko). Interpunkcja w tekście została uwspółcześniona. Znak || oznacza w cytowanym tekście koniec strony cytowanej (w tym miejscu || kończy się dana stronica i zaczyna określona następna – w przytoczonym *in extenso* oryginale).

moralne, filozoficzne czy nawet ściśle osobiste, jak powołanie pisarza u [Jerzego] Liberta czy erotyczna miłość u [Zygmunta] Krasińskiego. Samo wreszcie ukształtowanie utworu w zakresie gatunku i stylu może być pozareligijne i religijne. W ostatnim wypadku chodzi o rzeczywiste lub stylizowane modlitwy, litanie, hymny, psalmy, przypowieści, w zakresie zaś stylu posługiwanie się stylem biblijnym, zaczerpniętym z pism mistyków, nasyconym elementami liturgicznymi itp.

Kryteria wartościowania. Liryka religijna może podlegać pozaliterackim kryteriom wartościowania związanym ściśle z jej religijną tematyką. Na pierwszy plan wysuwa się tutaj stanowisko wyznaniowe, z którego można mówić oceniająco o ortodoksyjności, aktualności, głębi, jasności, plastyce, oryginalności itp. cechach sprawiających, że liryka religijna może się przyczynić do szerzenia pewnego typu przeżyć religijnych, ocenianych pozytywnie lub negatywnie z aspektu poszczególnych systemów religijnych, przede wszystkim zaś tego, do którego konkretny utwór sam się niejako przyznaje. Innym, również pozaliterackim aspektem wartościowania liryki religijnej jest aspekt »ogólnospołeczny«. Związanie bowiem jakiegoś motywu z dziedziną religijną jest czynnikiem jego uodrodnienia. Np. włożenie modlitwy w usta jakiejś postaci[,] choćby najbardziej obciążonej pogardą czy nienawiścią[,] jest dla tej postaci zazwyczaj jakąś jej rehabilitacją. Również cześć dla jakiegoś świętego || [s. 59:] lub gloryfikacja jakiejś cnoty może mieć w pewnym okresie historycznym pozareligijne[,] określone znaczenie społeczne, patriotyczne, polityczne. Przechodząc zaś na teren wartościowania wyłącznie literackiego[,] trzeba stwierdzić, że w całej rozciągłości zachowują tu swoją aktualność wszystkie możliwe kryteria oceny poezji lirycznej i oczywiście również kryteria oceny utworu literackiego w ogólności. Niemniej jednak można wśród nich wymienić takie, które dla liryki religijnej są szczególnie ważne wobec powszechnie zagrażających jej niebezpieczeństw. Jest to harmonijne połączenie wrażenia szczerości przeżycia z poetycką transpozycją jego wyrazu oraz przewyżczenie konwencji płynących ze stylu kościelnych pieśni, modlitw, kazań, w których drogą inercji są niejako zmagazynowane remanenty minionych epok nie tylko od strony najlepszej.

Przydatność badań nad liryką religijną. Oprócz pełnej wagi tych badań dla historii literatury[,] można uprzytomnić ogromne ich znaczenie – ze względu na obfitość i różnorodność materiału – dla psychologii religii, historii jej [religii] i socjologii [religii] oraz dla ogólnej historii kultury. Są to wszystkie dziedziny, w których poza całkowicie drobnymi wycinkami poważniejsze badania nad omawianym materiałem nie były dotąd podejmowane².

Cytowaną wyżej definicję M. Jasińskiej-Wojtkowskiej (1957), mówiącą, że „Utwór należący do liryki religijnej jest to utwór, którego głównym tematem jest pewien rodzaj przeżycia religijnego”³ rozumiem nieco szerzej. Moim zdaniem, autorka bliska była tu inspiracji książką *Doświadczenie religijne* Williama Jamesa. Zdefiniowałbym to osobiście tak, parafrazując jej słowa: **do liryki religijnej przynależą utwory liryczne, których tematem jest doświadczenie religijne.** W desygnatach terminu „doświadczenie religijne” zawiera się zarówno ‘doświadczenie uczuciowe, emocjonalne (przeżycie)’, jak i ‘doświadczenie rozumowe, racjonalne, intelektualne (poznanie)’, nadto ‘doświadczenie wolitywne (wola)’, tj. także moralne (wybór dobra) i charakterologiczne, tzn. z zakresu kształtowania charakte-

² Maria Jasińska-Wojtkowska, *Problematyka badań nad liryką religijną*, [nadtytuł:] *Komisja do Badań nad Literaturą Katolicką. Posiedzenie z dnia 14 maja 1957 r.*, [w:] *Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nr 8 za okres od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1957 r.*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1958, s. 57-59.

³ *Ibidem*, s. 57.

ru i woli człowieka, czyli cnót moralnych, tzn. klasycznie rozumianych ‘dzielności’, ‘sprawności duchowych’ u człowieka. O tych trzech aspektach człowieczeństwa (rozumie/intelekcje, woli i uczuciach/przeżyciu) wspominała wszak w 1957 r. M. Jasińska-Wojtkowska.

Autorka ta (1957) nakreśliła także odnośny, bardzo ważny i nadal aktualny, literaturoznawczy obszar badawczy następująco: „1) **badanie poezji religijnej**, 2) **badanie wyznaniowości poezji**, 3) **badanie elementów religijnych w poezji**”⁴. Myślę, że wszystkie te trzy pola badawcze mogą się stać inspiracją dla autorów „Religious and Sacred Poetry”. Badanie poezji religijnej i sakralnej nie może, moim zdaniem, wszak zamykać się jedynie na badaniu elementów religii oraz kategorii *sacrum* obecnych w poezji.

Ad 1) **Badanie poezji religijnej** obejmuje, moim zdaniem, badania utworów poetyckich wszelkimi metodami humanistyki, w tym – metodami literaturoznawstwa i filozofii (także aksjologii – np. badanie wartości literackich w danym utworze).

Ad 2) **Badanie wyznaniowości poezji** obejmuje, według mnie, badania utworów poetyckich wszelkimi metodami teologii i religioznawstwa, a także metodami literaturoznawstwa (np. komparatystyka – badanie pokrewieństwa ideowego danego utworu z konkretną konfesją religijną i jej ideałami lub dogmatami).

Ad 3) **Badanie elementów religijnych w poezji** obejmuje, według moich zapatrywań, badania utworów poetyckich różnymi metodami humanistyki (literaturoznawstwa, teologii, religioznawstwa, filozofii religii itd.).

3. Systematyczny podział chrześcijańskiej poezji religijnej

M. Jasińska-Wojtkowska, idąc za podziałem Stefana Lichańskiego, napisała o „[1.] liryce religijnej nieokreślonej i [2.] liryce [religijnej] konkretnego systemu religijnego”⁵. Poniżej rozwinąłem ten ogólnikowy schemat, uzupełniając go szczegółowo konkretnymi określeniami i odniesieniami do obszaru chrześcijańskiego (przestrzeni kultur chrześcijańskich). Takie twórcze rozwinięcie porządkuje nam obszar badawczy, systematyzuje, klasyfikuje, porządkuje nasze pole badań naukowych pod pewnymi aspektami. Podział jest schematyczny, dążący do wyczerpania, choć bynajmniej nie wyczerpujący. Przy ciągłym czytaniu może jednak nużyć swoją powtarzalnością, ale jest to konieczne, aby przejść systematycznie obszar po obszarze, kultura po kulturze i nazwać zjawiska religijnej poezji chrześcijańskiej po imieniu, ogólnie, choć zarazem w sposób uszczegółowiony. Nazywanie rzeczy po imieniu jest pierwszym krokiem do ich poznania. Proponowana systematycznie

⁴ Ibidem, s. 58.

⁵ Ibidem.

podana terminologia ułatwi określenie wyznaniowości (konfesyjności) danego utworu pochodzącego z określonej tradycji chrześcijańskiej poezji religijnej.

W pierwszym przypadku mowa była o [1.] liryce religijnej, nienależącej do jakiegokolwiek określonego systemu religijnego. Proponowałbym nazywać ją tu ogólnie – ‘poezją duchową’, ‘poezją metafizyczną’, ‘poezją religijną’, ‘poezją sakralną’ (bez dodatkowych predykatów). W tej poezji dąży się ogólnie, do uchwycenia duchowości człowieka, jego relacji z transcendentnością, z bliżej nieokreślonym „*sacrum*” (świętością [stąd określenie ‘poezja sakralna’]), czyli z tym, co poza człowiekiem, w tym wypadku bez odwoływania się do konkretnej religii i konkretnego wyznania i do jakiegokolwiek obrządku czy rytu.

W drugim przypadku mamy do czynienia z liryką religijną danego systemu religijnego, czyli tu w naszym przypadku: religią chrześcijańską, skoro nie zajmujemy się literaturami pięknymi innych systemów (np. judaizmu, islamu, hinduizmu, buddyzmu, bahaizmu etc.). Mowa zatem, moim zdaniem, w odnośnych przykładach, o kategoriach takich, jak: ‘chrześcijańska poezja duchowa’, ‘chrześcijańska poezja metafizyczna’, ‘chrześcijańska poezja religijna’, ‘chrześcijańska poezja sakralna’. Predykat „chrześcijańska” jest tu niezbędny dla określenia ogólnej proveniencji danego utworu poetyckiego z systemu chrystianizmu, a nie spoza niego (np. z judaizmu, buddyzmu, hinduizmu, islamu, bahaizmu itd.). Należy tu mieć świadomość, że chrześcijaństwo czerpie z judaizmu (Starego Testamentu), ale się odeń zdecydowanie różni (Nowy Testament, przyjęcie Jezusa Chrystusa jako zbawiciela i odkupiciela świata).

Przez ‘system religijny’ można także rozumieć daną konfesję szczegółową (daną „gałąź” chrześcijaństwa: katolicką, prawosławną, protestancką), a wtedy sam predykat ‘chrześcijańska’ już nie wystarczy w odniesieniu do poezji (szerzej: literatury pięknej). Moim zdaniem, w odnośnym przypadku należy stosować szczegółowe (konfesyjne) kategorie takie, jak np.: ‘katolicka poezja duchowa’, ‘katolicka poezja metafizyczna’, ‘katolicka poezja religijna’, ‘katolicka poezja sakralna’. A to dla odróżnienia od takich kategorii, jak np. ‘prawosławną poezja duchowa’, ‘prawosławną poezja metafizyczna’, ‘prawosławną poezja religijna’, ‘prawosławną poezja sakralna’ lub ‘protestancka poezja duchowa’, ‘protestancka poezja metafizyczna’, ‘protestancka poezja religijna’, ‘protestancka poezja sakralna’.

Proponuję tu konkretne terminy, które precyzyjnie określają te typy chrześcijańskiej poezji religijnej. W niniejszym tekście zakreślono bardzo szeroki obszar badawczy nad literacką twórczością chrześcijańską (w szczególności: poezją, liryką), podając jednocześnie długi szereg terminologiczny w ramach klasyfikacji systematycznej pola badawczego, opisanego kategoriami „poezja religijna i sakralna” („religious and sacred poetry”), z dorozumianym dopowiedzeniem „chrześcijańska” („Christian religious and sacred poetry”).

W szczególowości typów chrześcijańskiej poezji (duchowej, metafizycznej, religijnej, sakralnej), można zejść jeszcze głębiej, niżej i zastosować systematycznie podziały odnośnej twórczości poetyckiej (literackiej) ze względu na konfesję lub obrządek (*credo* poetów lub użytą przez nich daną konkretnie motywikę poezji) oraz stosować następujące określenia utworów należących do obszaru Kościoła Rzymskokatolickiego: 1) ‘rzymskokatolicka poezja duchowa’, ‘rzymskokatolicka poezja metafizyczna’, ‘rzymskokatolicka poezja religijna’, ‘rzymskokatolicka poezja sakralna’. Podział ten jest formalny, wprowadzony w celu odróżnienia tej twórczości np. od innego typu poezji określonej ze względu na przynależność do tradycji katolickich Kościołów Wschodnich, pozostających w unii z Papieżem (Kościołem Rzymskokatolickim obrządku łacińskiego). Poniżej przeprowadzono systematyczne, formalne podziały tej twórczości ze względu na obrządek „katolików wschodnich” (katolików nie-łacińskich, katolików innych obrządków, niż łaciński).

Jednym z Kościołów wschodnich, pozostających w unii z Rzymem, jest współcześnie Kościół Katolicki obrządku bizantyjsko-ukraińskiego (ukraińskie określenie: Українська Греко-Католицька Церква), czyli Ukraińska Cerkiew Grekokatolicka. Ze względu na tę konfesję grekokatolicką (lub obrządek grekokatolicki – Grekokatolicki Kościół wschodni) pojawia się proponowane tu określenie: 2) ‘grekokatolicka poezja duchowa’, ‘grekokatolicka poezja metafizyczna’, ‘grekokatolicka poezja religijna’, ‘grekokatolicka poezja sakralna’.

Należy wspomnieć także Kościół Katolicki obrządku bizantyjsko-słowiańskiego, czyli Kościół neounicki (Katolicki Kościół Wschodni w Polsce), który posługuje się w swojej liturgii odrębnym rytym bizantyjsko-słowiańskim (synodalnym), nawiązującym do bizantyjskiej tradycji słowiańskiej liturgii św. Cyryla i św. Metodego. W odniesieniu do poezji tego rytu pojawia się określenie: 2) ‘bizantyjsko-słowiańska poezja duchowa’, ‘bizantyjsko-słowiańska poezja metafizyczna’, ‘bizantyjsko-słowiańska poezja religijna’, ‘bizantyjsko-słowiańska poezja sakralna’.

Ponadto można wyróżnić poezje Kościołów aleksandryjskich (związanych z Aleksandrią w Egipcie), czyli Kościołów koptyjskich, sięgających tradycją starożytności przedchalcedońskiej, św. Klemensa Aleksandryjskiego i Orygenesusa. Poniżej nieco szerzej napisano o koptach dla zrozumienia ich bogatej literatury religijnej. W starożytnym Kościele egipskim ma swoje korzenie chrześcijański monastycyzm i anachoretyzm (pustelnictwo: św. Antoni Egipski i św. Pachomiusz). Patriarchom aleksandryjskim przysługiwał tytuł papieża.

Kościół katolicki obrządku koptyjskiego jest katolickim Kościołem wschodnim, wywodzącym się z tradycji św. Marka Ewangelisty. Kościół ten wyodrębnił się z Koptyjskiego Kościoła Ortodoksyjnego i utrzymuje unię z Rzymem. Koptowie w Egipcie mają własny obrządek, różniący się zarówno od rzymskiego (łacińskiego), jak i od bizantyjskiego (greckiego). Koptyjski Kościół w

okresie pochalcedońskim podzielił się na ortodoksów (prawowiernych Koptów, nie należy ich mylić z chrześcijanami prawosławnymi) i melechitów/melchitów (kato-lików, „melkitów”; od aramejskiego *malka*, hebrajskiego *melech*, arabskiego *malik* – „król”). Stąd istniały dwie linie patriarchów aleksandryjskich: monofizycka (ortodoksyjna) i melechicka/melchicka. Przez wiele wieków nie było koptyjskich patriarchów katolickich w Egipcie. Pochalcedoński Kościół w Egipcie zachowywał relacje jednocześnie z Rzymem i Konstantynopolem od V do XI w., choć egipski melechityzm/melchityzm był częścią cywilizacji bizantyjskiej. Po wielkiej schizmie wschodniej (1054) melechici/melchici egipscy stali się częścią Cerkwi Prawosławnej. A katolicy koptowie pozostali wierni Rzymowi, choć pozbawieni własnego, rodzimego duchowieństwa. Papież Benedykt XIV utworzył wikariat apostolski dla koptów egipskich w 1741 r. a Katolicki Koptyjski Patriarchat Aleksandryjski został przywrócony przez papieża Leona XIII (list apostolski *Christi Domini* z 26 listopada 1895 r.). Chrześcijańska kultura koptyjska (aleksandryjska) wytworzyła własną literaturę piękną. Stąd można używać następujących określeń: 3) ‘aleksandryjska poezja duchowa’ (‘koptyjska poezja duchowa’), ‘aleksandryjska poezja metafizyczna’ (‘koptyjska poezja metafizyczna’), ‘aleksandryjska poezja religijna’ (‘koptyjska poezja religijna’), ‘aleksandryjska poezja sakralna’ (‘koptyjska poezja sakralna’).

Kościół katolicki obrządku syryjskiego (zwany też katolickim Kościołem jakobickim, prawowiernym, ale nie monofizyckim) – to część Kościoła jakobickego pozostająca w unii z Kościołem Rzymskokatolickim od początku XVIII w. Patriarchowie tego Kościoła rezydują w Bejrucie w Libanie. To spadkobiercy starożytnego Kościoła antiocheńskiego. W obrębie Kościołów antiocheńskich (obrzędki wschodniego, ‘jakobickiego’ w unii z Rzymem) można mówić o takich kategoriach, jak: 4) ‘antiocheńska (jakobicka) poezja duchowa’, ‘antiocheńska (jakobicka) poezja metafizyczna’, ‘antiocheńska (jakobicka) poezja religijna’, ‘antiocheńska (jakobicka) poezja sakralna’.

W ramach Kościołów chaldejskich Bliskiego Wschodu, złączonych z Rzymem, należy wskazać na następujące kategorie poezji: 5) ‘chaldejska poezja duchowa’, ‘chaldejska poezja metafizyczna’, ‘chaldejska poezja religijna’, ‘chaldejska poezja sakralna’. A ponieważ Kościoły chaldejskie dzielą się na dwa zasadnicze obrządki wschodnie (obrzędek zachodniosyryjski oraz obrzędek maronicki), więc istnieją tu podziały szczegółowe odnośnie poezji ze względu na obrządek w ramach konfesji na następujące podkategorie: A) ‘(zachodnio)syryjska poezja duchowa’, ‘(zachodnio)syryjska poezja metafizyczna’, ‘(zachodnio)syryjska poezja religijna’, ‘(zachodnio)syryjska poezja sakralna’, nadto w ramach chaldejskich Kościołów wyróżnia się takie oto podkategorie: B) ‘maronicka poezja duchowa’, ‘maronicka poezja metafizyczna’, ‘maronicka poezja religijna’, ‘maronicka poezja sakralna’.

W obrębie katolickich Kościołów wschodnich pozostaje w unii z Rzymem także Kościół Ormiański (Kościół katolicki obrządku ormiańskiego, Kościół ormiańskokatolicki, patriarchalny), stąd można mówić o następujących kategoriach w odniesieniu do poezji tworzonej w jego obrębie: 6) ‘ormiańska poezja duchowa’, ‘ormiańska poezja metafizyczna’, ‘ormiańska poezja religijna’, ‘ormiańska poezja sakralna’.

Ważną częścią chrystianizmu pozostaje od prawie dwóch tysięcy lat chrześcijaństwo indyjskie. W związku z Kościołem Syro-Malabarskim (Kościółem św. Tomasza Apostoła w Indiach, założonym w I w. po Chrystusie, od XVI w. pozostającym w Unii z Rzymem) można pisać o takich kategoriach poezji, jak: ‘syromalabarska poezja duchowa’, ‘syromalabarska poezja metafizyczna’, ‘syromalabarska poezja religijna’, ‘syromalabarska poezja sakralna’.

W odniesieniu do Syromalankarskiego Kościoła Katolicki (Syriackiego Kościoła Katolickiego Malankar, będącego w unii ze Stolicą Apostolską od XX w.), jednak przynależącego do obrządku wschodniego, także wywodzącego się z tradycji św. Tomasza Apostoła w Indiach i prawosławnego patriarchatu antiocheńskiego (obrzędki syriackiego), można mówić o kategoriach poezji takich, jak: ‘syromalankarska poezja duchowa’, ‘syromalankarska poezja metafizyczna’, ‘syromalankarska poezja religijna’, ‘syromalankarska poezja sakralna’. Dopuszczalne są także określenia następujące: ‘syriacka poezja duchowa’, ‘syriacka poezja metafizyczna’, ‘syriacka poezja religijna’, ‘syriacka poezja sakralna’, przy czym termin „syriacki” odnosi się tu nie tylko do katolików, ale i do prawosławnych, co należy zastrzec, aby uniknąć nieporozumień.

Te wschodnie tradycje katolickie posiadają także własne, ciekawe tradycje poetyckie, które warto byłoby poznać, gdyby znalazł się specjalista od tych egzotycznych, orientalnych literatur pięknych, znający stosowne języki starożytne oraz współczesne Bliskiego i Dalekiego Wschodu, w których powstaje ta przebogata poezja.

Przenieśmy się teraz ze Wschodu na Zachód, gdzie w XVI w. narodził się protestantyzm. *Per analogiam* można tu tworzyć dalsze, kolejne, ‘formalne’ podziały poezji religijnej dotyczące protestantów. Wielkie bogactwo i różnorodność protestantyzmu jako gałęzi chrześcijaństwa od XVI w, po czasy współczesne znajdują swoje odzwierciedlenie w religijnej literaturze pięknej, tworzonej przez przedstawicieli protestantyzmu. Mowa tu zarówno o twórcach, którzy przynależeli lub przynależą do jednego z Kościołów protestanckich, jak i o typie duchowości, reprezentowanej przez poszczególnych autorów utworów literackich (poetyckich). Uzewnętrznienie duchowości w tworzonej przez nich literaturze pięknej jest istotne dla badaczy poezji religijnej, sakralnej, duchowej, metafizycznej, pozwala bowiem wnikać w głębię przesłania poetyckiego, w ich indywidualny świat przedstawiony, w hierarchię wartości, reprezentowany typ religijności, przekazu wiary w formie literackiej. Indywidualizm protestanckiej duchowości stwarza szczególnie

wiele okazji do zindywidualizowanej interpretacji tekstów literackich poszczególnych twórców w kontekście religii, wiary, religijności, pobożności, konfesji, obżędku, rytu, charakterystycznych motywów, moralności itd.

Na protestantyzm jako odrębną, niejedolitą gałąź chrześcijaństwa składają się m.in. 1) luteranizm (Kościół Ewangelicko-Augsburski), 2) kalwinizm (Kościół Ewangelicko-Reformowany), tj. ewangelicyzm reformowany, w tym – a) reformatyzm (Kościoły reformowane), b) prezbiterianizm (Kościoły prezbiteriańskie) oraz c) kongregacjonalizm, tj. Kościoły kongregacjonalne, 3) anglikanizm, w którego skład wchodzi prawie czterdzieści odrębnych Kościołów, w tym m.in. Kościół Anglii (i inne, tu nie wymienione), 4) baptyzm (Kościół Baptystów), 5) metodyzm (Kościół Metodystyczny, niejedolity zresztą), 6) adwentyzm (Kościół Adwentyistów Dnia Siódmego), 7) pentekostalizm (Kościół Zielonoświątkowy).

Odnosnie do poezji ewangelików proponuję następujące terminy: ‘ewangelicka poezja duchowa’, ‘ewangelicka poezja metafizyczna’, ‘ewangelicka poezja religijna’, ‘ewangelicka poezja sakralna’. Dopuszczalne są też zamienniki terminologiczne: ‘luterńska poezja duchowa’, ‘luterńska poezja metafizyczna’, ‘luterńska poezja religijna’, ‘luterńska poezja sakralna’, ponieważ ewangelicy zwani są też luteranami, od nazwiska Marcina Lutra, założyciela tego Kościoła protestanckiego w XVI w., niemającego jednak sukcesji apostołskiej (jak katolicy i prawosławni).

Natomiast w stosunku do protestanckiej poezji kalwinów (kalwinistów, od nazwiska Jana Kalwina, założyciela Kościoła Ewangelicko-Reformowanego) można posługiwać się takimi oto kategoriami: ‘kalwińska poezja duchowa’, ‘kalwińska poezja metafizyczna’, ‘kalwińska poezja religijna’, ‘kalwińska poezja sakralna’.

Z kolei w relacji do utworów poetyckich tworzonych przez metodystów zaproponowałbym terminy analogiczne: ‘metodystyczna poezja duchowa’, ‘metodystyczna poezja metafizyczna’, ‘metodystyczna poezja religijna’, ‘metodystyczna poezja sakralna’. Należy mieć świadomość, że nie ma jednego Kościoła metodystycznego, ale także on jest podzielony na odłamy.

Per analogiam, odnośnie do poezji adwentyistów można używać następujących określeń: ‘adwentyistyczna poezja duchowa’, ‘adwentyistyczna poezja metafizyczna’, ‘adwentyistyczna poezja religijna’, ‘adwentyistyczna poezja sakralna’. Adwentyści Dnia Siódmego, czyli szabatniego pod niektórymi względami zbliżają się do judaizmu (świętowanie szabat, czyli soboty).

Co do poetyckich tekstów autorstwa literatów-baptystów proponuję takie oto kategorie: ‘baptystyczna poezja duchowa’, ‘baptystyczna poezja metafizyczna’, ‘baptystyczna poezja religijna’, ‘baptystyczna poezja sakralna’. Kościół chrześcijańsko-baptystów również nie jest jednolity, tak jak inne protestanckie wyznania cechuje się silnym indywidualizmem.

Odnosnie do poezji anglikanów zaproponowałbym takie oto analogiczne pojęcia na określenie ich twórczości literackiej (głównie lirycznej, ale i epicznej – poezji epickiej): ‘anglikańska poezja duchowa’, ‘anglikańska poezja metafizyczna’, ‘anglikańska poezja religijna’, ‘anglikańska poezja sakralna’. Należy mieć świadomość, że owe proponowane, schematyczne podziały terminologiczne są czysto formalne. Protestantyzm jako gałąź chrześcijaństwa powstała w XVI wieku, jest o wiele bardziej rozczłonkowany, np. nie istnieje jeden Kościół anglikański, ale prawie czterdzieści autokefalicznych struktur lokalnych (niejedność anglikanizmu).

Pentekostalizm, czyli ruch zielonoświątkowy wyrósł z ewangelikalnego protestantyzmu. Odnosnie do poezji zielonoświątkowców, żyjących charyzmatyczną duchowością Zesłania Ducha Świętego (Pięćdziesiątnicy), można mówić o takich kategoriach, jak: ‘pentakostalna (zielonoświątkowa) poezja duchowa’, ‘pentakostalna (zielonoświątkowa) poezja metafizyczna’, ‘pentakostalna (zielonoświątkowa) poezja religijna’, ‘pentakostalna (zielonoświątkowa) poezja sakralna’.

Purytanizm był ruchem religijno-społecznym w nowożytnej Anglii na łonie anglikanizmu, dążył do jego oczyszczenia z elementów katolickich. Tu można by mówić o takich oto podobnych kategoriach dotyczących poezji tworzonej przez purytan (purytanów), jak: ‘purytańska poezja duchowa’, ‘purytańska poezja metafizyczna’, ‘purytańska poezja religijna’, ‘purytańska poezja sakralna’.

Kongregacjonalizm, zrodzony pod koniec XVI w. jako ruch „niezależnych” w ramach purytańskiego protestantyzmu (anglikanizmu), nawiązywał m.in. do lollardów, waldensów i anabaptystów. Tu można by mówić o takich kategoriach dotyczących poezji kongregacjonalistów, jak: ‘kongregacjonalistyczna poezja duchowa’, ‘kongregacjonalistyczna poezja metafizyczna’, ‘kongregacjonalistyczna poezja religijna’, ‘kongregacjonalistyczna poezja sakralna’.

Podobnie, w relacji do prezbiterianizmu w Szkocji (czyli Kościoła Szkockiego) można zastosować ten sam schemat opisu poezji: ‘prezbiteriańska (szkocka) poezja duchowa’, ‘prezbiteriańska (szkocka) poezja metafizyczna’, ‘prezbiteriańska (szkocka) poezja religijna’, ‘prezbiteriańska (szkocka) poezja sakralna’.

Przenieśmy się znów z Zachodu na Wschód, gdzie owym ważnym „drugim płucem”, którym (obok katolicyzmu) oddycha Kościół Chrystusowy, jest prawosławie, mające udowodnioną, bezdyskusyjną sukcesję (tak samo jak Kościół Katolicki) od czasów Apostołów. Należy zaznaczyć, że prawosławie także nie jest jednolite, nie ma jednej Cerkwi Prawosławnej (Ortodoksyjnej), stąd i prawosławne literatury religijne są niejednolite, lecz zróżnicowane w swoim bogactwie i głębi mistagogicznej duchowości. W niedalekiej przyszłości ma się zebrać Wszechprawosławny Sobór Powszechny, na którym mają się spotkać przedstawiciele prawosławia z różnych krajów (autokefalie) i kultur. Kościoły Prawosławne należą do jednej wspólnej grupy obok kilku innych Kościołów Wschodnich (pradoksalnie: ortodoksyjnych, ale nieprawosławnych).

Ortodoksyjne Kościoły wschodnie dzielą się na trzy zasadnicze grupy: I. Kościoły asyryjskie, II. Kościoły orientalne, III. Kościoły prawosławne (kanoniczne lub niekanoniczne), autokefaliczne terytorialnie (w poszczególnych państwach – istnieją odrębne ‘autokefalie’).

Ad I. Kościoły asyryjskie (przedefeskie, nestoriańskie) nie przyjęły kanonów soboru w Efezie z 431 r. W stosunku do poetyckiej twórczości nestorianów (nestorian) można by mówić o takich oto podobnych kategoriach, jak: ‘nestoriańska poezja duchowa’, ‘nestoriańska poezja metafizyczna’, ‘nestoriańska poezja religijna’, ‘nestoriańska poezja sakralna’.

Ad II. Kościoły orientalne (przedchalcedońskie, monofizyckie) nie przyjęły uchwał soboru chalcedońskiego z 451 r. o dwóch naturach Chrystusa (Boskiej i ludzkiej) w jednej osobie i uznają tylko jedną naturę (z greckiego: *mono* – jedno, *physis* – natura). W odniesieniu do poezji tworzonej przez monofizytów można by mówić o następujących kategoriach: ‘monofizycka poezja duchowa’, ‘monofizycka poezja metafizyczna’, ‘monofizycka poezja religijna’, ‘monofizycka poezja sakralna’.

Ad III. Kościoły prawosławne uznają uchwały siedmiu pierwszych soborów powszechnych z lat 325-787. Zasadniczy trzon prawosławia stanowią poszczególne Cerkwie autokefaliczne w danych krajach. W odniesieniu do poezji ortodoksów (prawosławnych) można by mówić o takich terminach: ‘ortodoksyjna (prawosławna) poezja duchowa’, ‘ortodoksyjna (prawosławna) poezja metafizyczna’, ‘ortodoksyjna (prawosławna) poezja religijna’, ‘ortodoksyjna (prawosławna) poezja sakralna’.

Wśród innych odłamów prawosławnych można wyróżnić takie grupy wyznawców jak: staroobrzędowcy, bezpopowcy, popowcy, starokalendarzowcy. Można by mówić tu przykładowo o takich kategoriach szczegółowych, jak ‘staroobrzędowa poezja duchowa’, ‘staroobrzędowa poezja metafizyczna’, ‘staroobrzędowa poezja religijna’, ‘staroobrzędowa poezja sakralna’ itd. *per analogiam*. Poza ortodoksami wszak na łonie prawosławia istnieją także heterodoksi, np. chłystowie, a stąd takie oto pojęcia, jak: ‘chłystowska poezja duchowa’, ‘chłystowska poezja metafizyczna’, ‘chłystowska poezja religijna’, ‘chłystowska poezja sakralna’.

Z pewnością wyżej przedstawiony, schematyczny podział poetycki według kategorii konfesji twórców lub według typów duchowości odzwierciedlonej w utworach literackich poszczególnych poetów, nie wyczerpuje zagadnienia, lecz tylko zarysowuje je. Intencją było tu nakreślenie jak najszerszego obszaru literatury chrześcijańskiej, klasyfikowanej jako poezja, w celu zachęcenia do badań nad tą przebogatą, złożoną, różnorodną, bardzo silnie zróżnicowaną, choć zarazem pełną głębi duchowej – twórczością.

Nie można także ograniczyć się do klasyfikacji wyznaniowej (klasyfikowaniu utworów ze względu na wyznaniowość ich autora lub ze względu na treść wyznaniową zawartą w analizowanych tekstach poetyckich: A) **poezja katolicka**,

w tym np. – a) poezja rzymskokatolicka, b) poezja grekokatolicka, c) poezja starokatolicka itd., B) **poezja prawosławna (ortodoksyjna)**, w tym np. a) poezja koptyjska, b) poezja bizantyńska, c) poezja staroobrzędowców, d) poezja heterodoksów np. poezja chłystowska, e) poezja ortodoksów prawosławnych itd., C) **poezja protestancka**, w tym np. – a) poezja ewangelicka, c) poezja kalwińska, c) poezja metodystyczna, d) poezja baptystyczna, e) poezja adwentystyczna, f) poezja anglikanistyczna (anglikańska), g) poezja purytańska, h) poezja kwakerska itd. Często zresztą jest to klasyfikacja dość trudna, o ile w ogóle możliwa ze względu na brak informacji o konfesji danego twórcy (poety), skutek czego pozostaje tylko metoda komparatystyczna, aby zbadać konfesyjność danej poezji.

Nie wyczerpano tu listy konfesji chrześcijańskich, zwłaszcza tych historycznych, które zaistniały w przeszłości, a co za tym idzie – poezji stworzonych przez autorów wyznających daną wiarę, jeśli ich twórczość dotrwała do naszych czasów w przekazie piśmienniczym (choćby fragmentarycznym) i jeśli można dzięki temu przekazowi ją zbadać.

Średniowieczną genezę mają waldensi (od nazwiska ich założyciela – Valdès'a), powstali w XI w. we Francji (Ubodzy z Lyonu), następnie działający we Włoszech (Ubodzy z Lombardii) i mimo prześladowań, przetrwali w rozproszeniu, m.in. w Alpach w Piemontie, także od XVI do XIX w. w ramach Kościoła Ewangelicko-Reformowanego. W XIX w. włoscy waldensi utworzyli Kościół Ewangelicki Waldensów. Wobec ich chrześcijańskiej twórczości poetyckiej można by używać takie oto pojęcia, jak: 'waldensowska poezja duchowa', 'waldensowska poezja metafizyczna', 'waldensowska poezja religijna', 'waldensowska poezja sakralna'.

W XV w., czyli jeszcze przed okresem właściwej Reformacji, pojawili się w Czechach husyci. Do ocalałych fragmentów ich dzieł literackich o charakterze religijnym można by zastosować takie oto pojęcia, jak: 'husycka poezja duchowa', 'husycka poezja metafizyczna', 'husycka poezja religijna', 'husycka poezja sakralna'.

Następcami husytów w drugiej połowie XV w. byli tzw. 'bracia czescy', zwani inaczej Jednotą Braci Czeskich, Jednotą Bracką (w jęz. czeskim Jednota bratří českých, Jednota bratrská, łac. Unitas Fratrum). Bracia czescy w XVI w. weszli w skład kalwinizmu, pozostając w ramach protestantyzmu aż do XX w. Dopiero w 1918 r. powstał Ewangelicki Kościół Czeskobraterski, niezależny od Kościoła Ewangelicko-Reformowanego. W odniesieniu do utworów poetyckich, stworzonych przez Braci Czeskich proponuję używać pojęcia, takie jak: 'czeskobraterska poezja duchowa', 'czeskobraterska poezja metafizyczna', 'czeskobraterska poezja religijna', 'czeskobraterska poezja sakralna'.

W XVI-XVII w. w Rzeczypospolitej (w Koronie i na Litwie) czynni byli tzw. bracia polscy (arianie, socynianie, antytrynitarze), którzy wyłonili się polskiego kalwinizmu (Kościół Ewangelicko-Reformowanego w Polsce). Formalnie rzecz

biorąc, z tej racji, że nie uznawali oni Trójcy Świętej, nie można ich zaliczyć do chrześcijaństwa (uznawanie istnienia Boga w Trójcy Jedyne go to warunek *sine qua non* chrześcijaństwa), lecz bywają oni włączani do protestantyzmu jako najradzykalniejszy jego odłam. Arianie w Polsce nowożytny pozostawili po sobie bardzo bogatą spuściznę pisaną (i drukowaną, bo mieli własne drukarnie), lecz głównie nie były to dzieła poetyckie, ale teologiczne, polemiczne, apologetyczne. Można jednak wśród tych dzieł doszukać się także wierszy.

Formalnie zatem dla tego typu utworów literackich autorstwa braci polskich z okresu nowożytnego można by przyjąć następujące określenia: 'ariańska (polskobraterska, socyniańska, antytrynitaraska) poezja duchowa', 'ariańska (polskobraterska, socyniańska, antytrynitaraska) poezja metafizyczna', 'ariańska (polskobraterska, socyniańska, antytrynitaraska) poezja religijna', 'ariańska (polskobraterska, socyniańska, antytrynitaraska) poezja sakralna'.

Można powiedzieć, że tak jak bracia polscy byli antytrynitarzami w XVI-XVII w., tak i jehowici (świadkowie Jehowy) są przeciwnikami Trójcy Świętej w XIX-XXI w., z tych samych względów problematyczne jest włączanie tych konfesji w obręb chrześcijaństwa, a ich literatur – w obszar literatury chrześcijańskiej.

Nic nie stoi na przeszkodzie, aby prezentować na naszych łamach wyniki badań na temat reprezentantów poszczególnych, wyżej wymienionych poezji chrześcijańskich (duchowych, metafizycznych, religijnych, sakralnych) ze względu na wyznanie ich autorów wyznaczone wspólnym mianownikiem uznawania boskości Jezusa Chrystusa i uznania Jednego Boga w Trójcy Świętej Osób. Próby klasyfikacji poetów ze względu na wyznawane przez nich konfesję religijną są także trudne w przypadkach konwersji poszczególnych poetów.

Chrześcijańska poezja religijna i sakralna jest jednak tworzona przez konkretne osoby, mające określony stosunek do wyznawanej przez siebie religii i tego aspektu nie powinniśmy pomijać i o nim zapominać.

Nie uwzględniam tu także historycznych już sekt niechrześcijańskich, które miały różnorodną genezę, takie jak np. albigensi (katarzy) w średniowiecznej Francji, którzy byli w zasadzie manichejczykami, podobnie jak wcześniej bogomilowie (bogomili) na Bałkanach czy paulicjanie. Pomijam tu także nowe ruchy religijne i sekty, inspirowane Biblią, ale realnie nie przynależące do chrześcijaństwa (bo nie uznające Trójcy Świętej i zaprzeczające boskości Jezusa Chrystusa, nie uznające Go za Zbawiciela), takie jak wspomniani już tzw. świadkowie Jehowy.

Badanie poezji religijnej, wymienione na pierwszym miejscu przez Marię Jasińską-Wojtkowską (1957) z pewnością obejmuje rozległe przestrzenie literatury chrześcijańskiej w każdym przypadku. Próbowałem powyżej rozwinąć myśl o literackiej przestrzeni religijnej (chrześcijańskiej), dodając nowe obszary do zbadania od strony literaturoznawczej, kulturoznawczej i teologicznej zarazem.

Religia w przestrzeni poezji albo poezja w przestrzeni religii – te dwa aspekty (kulturowy i kultyczny, tj. z pogranicza kultury i kultu), na pewno są obec-

ne w paradygmatach poszczególnych literatur chrześcijańskich, także na Słowiańszczyźnie.

2. Przegląd zawartości bieżącego numeru „Religious and Sacred Poetry”.

W obecnym tomie w części pierwszej pt. *Rozprawy i artykuły* czytelnik znajdzie w sumie osiem oryginalnych tekstów.

Tom niniejszy rozpoczyna artykuł autorki z Ukrainy. Marina Vitaliivna Babenko-Žirnova z Kijowa wprowadza w zagadnienie literaturoznawcze z zakresu poezji i filozofii (poezjozofii), analizując kwestie *sacrum* (mystyczności, duchowości, świętości, spraw religii) w swoim artykule *Motywy sakralne we współczesnej ukraińskiej liryce filozoficznej* (tekst pisany w języku angielskim pt. *Sacral motifs in Ukrainian contemporary philosophical lyrics*).

Z kolei publikujemy cztery artykuły dwóch autorek ze Słowacji, które reprezentują znany uniwersytecki, katolicki ośrodek badań nad religijną literaturą słowacką.

Siostra Edita Prihodová z Ružomberku (Ružomberku) na Słowacji przedstawia problematykę katolicyzmu i modernistyczności w odniesieniu do czeskiej i słowackiej literatury pięknej w pierwszej połowie ubiegłego wieku, a czyni to w studium pt. *Katolicyzm i modernizm w Czechach i na Słowacji w pierwszej połowie 20 wieku* (artykuł po angielsku pt. *Catholicism and Modernism in Bohemia and Slovakia in the First Half of the 20th Century*).

Siostra Edita Prihodová ten sam problem omawia w języku słowackim w tekście (osobno recenzowanej wersji artykułu) pt. *Katolicizmus a modernizmus v Čechách a na Slovensku v prvej polovici 20. storočia*.

Następnie Jana Juhásova (także ze słowackiego Ružomberku) skupia się na sakralności struktur w literaturze współczesnej, analizując problematykę modlitwy poetyckiej (*sacrum* w poezji) w odniesieniu do kontekstów obecnych tendencji gatunkowych w tym zakresie, a czyni w artykule pt. *Modlitwa we współczesnej poezji słowackiej*; tekst w języku angielskim pt. *Prayer in Contemporary Slovak Poetry (Current Genre Tendencies)*.

Jana Juhásova ten sam problem modlitwy poetyckiej omawia w języku słowackim w swoim innym tekście (w osobno recenzowanej wersji artykułu) pt. *Modlitba v súčasnej slovenskej poézii (Aktuálne žánrové tendencie)*.

Problematyka słowacka w pewnym sensie dominuje w obecnym numerze naszego kwartalnika poprzez cztery teksty słowackich autorek pisane w języku angielskim i słowackim, a są to artykuły pochodzące z ‘sakrologicznej szkoły’ z Katolickiego Uniwersytetu w Ružomberku (Ružomberok). Cieszy fakt, że autorzy z różnych krajów słowiańskich włączają się do współtworzenia naszego kwartalnika swoimi oryginalnymi tekstami. Dzięki temu możemy mieć przegląd aktualnych

badani, poznawać interesującą nas problematykę poezji religijnej i sakralnej w rozmaitych odsłonach literackich, w kolejnych wielu wydaniach literatur narodowych.

Roksana Zgierska z polskiego Trójmiasta, wywodząca się ze znanego ośrodka uniwersyteckiego, badającego religijność (*sacrum*) w literaturze anglosaskiej (zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Wielkiej Brytanii), jest uczennicą Jean Ward, amerykańskiej uczoney wykładającej literaturę anglosaską w Uniwersytecie Gdańskim. Zaproszenie nadesłane przez Jean Ward na konferencję pt. *The Power of the Word III International Conference. Poetry: Word Made Flesh : Flesh Made Word* publikowaliśmy w numerze pierwszym "Religious and Sacred Poetry" w 2013 r.

W obecnym numerze, jej doktorantka – anglistka Roksana Zgierska z Gdańska – przedstawia analizę kategorii świętości i grzeszności w prozie znanego angielskiego pisarza o światopoglądzie katolickim Grahama Greene'a, a czyni w tekście pt. *Czy grzesznik może być świętym? Grahama Greene'a nieortodoksyjni święci w Mocy Chwały i Skały Brighton* (artykuł po angielsku pt. *Can a Sinner Be a Saint? Graham Greene's Unorthodox Saints in The Power and the Glory and Brighton Rock*).

Po kilku artykułach literaturoznawczych zamieszczamy przyczynek etnologiczno-teologiczny autorstwa Rity Treiji związanej z Rygą (Riga) na Łotwie, inspirowany motywami biblijnymi na łotewskich inskrypcjach nagrobnych. Inskrypcje nagrobne są ważnym świadectwem kultury każdego narodu. Inskrypcje z pewnością należy zaliczyć do obszaru literatury, przy czym jest to specyficzna twórczość literacka, związana z funkcją upamiętniającą konkretne osoby, stąd cytaty biblijne niejako mówią coś o danym człowieku, który tam akurat spoczywa (funkcja kommemoratywna).

Cieszy fakt, że możemy zaprezentować na naszych łamach pierwszy tekst uczoney z tego kraju nadbałtyckiego, tj. dawnych Inflant, o kulturze przez wiele stuleci bardzo związanej z Rzeczpospolitą Obojga Narodów (Koroną i Wielkim Księstwem Litewskim). Tekst Rity Treiji nosi tytuł *Biblijne cytaty na lotewskich epitafiach cmentarnych* (artykuł w języku angielskim pt. *Biblical Quotations in Latvian Cemetery Epitaphs*).

Blok tekstów recenzowanych naukowo kończy artykuł autorstwa ks. Stefana Radziszewskiego z Kielc (Polska), który koncentruje się na problematyce duchowej postawy bohatera w eseju nietypowym dla naszego czasopisma pt. *Monolog ironicznego marzyciela. Don Fernando Pessoa i jego Livro do Desassossego*. Ks. Stefana Radziszewskiego gościliśmy już na łamach „Religious and Sacred Poetry” w numerze trzecim, gdzie prezentował swój tekst o dramacie Ireneusza Iredeńskiego pt. *Żegnaj, Judaszu*. Tym razem autor kieruje naszą uwagę ku literaturze portugalskiej do *Księgi niepokoju* oryginalnego pisarza Ferdynada Pessoa.

Natomiast w części drugiej naszego czasopisma (*Book reviews / Recenzje książek*) publikujemy recenzje (omówienia) kilku książek.

Oksana Mikolaïvna Slipuszko (Оксана Миколаївна Сліпушко) z Kijowa na Ukrainie omawia dzieło ukraińskiej uczzonej Ol'gi Al'bertivnej Bigun na temat bizantyjskości w pisarstwie Tarasa Szewczenki. Recenzentka omawia książkę *Bizantyjskość: za czy przeciw. (Ambivalencja bizantyzmu w pisarstwie Tarasa Szewczenki)* (recenzja w języku angielskim pt. *Byzantium: pro et contra. (Ambivalence of Byzantinism in Taras Shevchenko's writings)*⁶). Dodać należy, że książkę wydano w Ivano-Frankivsku (czyli – dawnym Stanisławowie) w 2014 roku.

Poniżej drukujemy trzy recenzje w języku polskim. Marek Mariusz Tytko z kolei w eseju recenzyjnym omawia książkę poetycką (autoantologię) Wojciecha Kudyby pt. *W końcu świat* (Sopot 2014), znanego polskiego literaturoznawcy i poety w jednej osobie. Ta ważna dla kultury książka stanowi autorski wybór poezji metafizycznych (duchowych) i religijnych z trzech jego poprzednich tomików: *Tyszowce i inne miasta, Gorce Pana* oraz *Ojciec się zmienia*.

Ponadto Marek Mariusz Tytko recenzuje książkę poetycką ks. Wacława Buryły pt. *Dogonić światło* (Bytom 2008), złożoną głównie z lirycznych utworów religijnych i metafizycznych (duchowych) napisanych zasadniczo przez tego znanego i bardzo płodnego poetę polskiego w 2007 roku.

Na zakończenie bloku z recenzjami książek Marek Mariusz Tytko w eseju recenzyjnym omawia książkę o. Eligiusza Dymowskiego OFM *Dotyk pamięci. (Wiersze wybrane)* (Białystok 2014), która jest rodzajem retrospektywnej autoantologii liryków z ośmiu tomików tego krakowskiego franciszkanina z lat 1988-2012. Trzej wyżej wspomniani poeci polscy mogą być zaliczeni do nurtu poezji eschatologicznej (eschatologizmu) oraz do poetyckiego nurtu Nowej Metafizyczności na przełomie XX i XXI wieku.

W trzeciej części pt. *Sprawozdania (Reports)* Libor Martinek związany z Opawą w Republice Czeskiej omawia nieliczne obecne tłumaczenia literackich dzieł polskiego papieża na język czeski, a czyni to w niejako zbiorczej recenzji pt. *Przekłady literackiej twórczości Karola Wojtyły na czeski* (tekst w języku czeskim pt. *Překlady z literární tvorby Karola Wojtyły do češtiny*).

W części czwartej poświęconej chrześcijańskiemu obrazowi sakralnemu (*Obraz sakralny*), tym razem publikujemy tekst Anny Marty Żukowskiej z Lublina na temat *Obrazu Jezusa Miłosiernego w Krakowie-Łagiewnikach*.

Ten oryginalny obraz autorstwa malarza Adolfa Hyły, „łaskami słynący”, zwany także popularnie „Jezu, ufam Tobie”, upowszechnił się w tysiącach kopii na

⁶ Ol'ga Al'bertivna Bigun, *Byzantium: pro et contra. (Ambivalence of Byzantinism in Taras Shevchenko's writings)*, Misto NV, Ivano-Frankivsk 2014, 412 p.

całym świecie dzięki Janowi Pawłowi II. Dzieło to obecnie znajduje się w sanktuarium w Krakowie, oficjalnej, światowej Stolicy Miłosierdzia Bożego.

Zamieszczamy reprodukcję obrazu Jezusa Miłosiernego na okładce obecnego numeru naszego czasopisma za uprzejmą pisemną zgodą Wielebnych Władz zakonnych warszawskiego Domu Generalnego Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia (ZMBM). Serdecznie dziękujemy Wielebnym Siostrom za bezinteresowny gest (wielkie: „Bóg zapłać!”) i udzielenie licencji wydawcy naszego czasopisma – „Religious and Sacred Poetry”, tj. Fundacji Naukowej Katolików „Eschaton” w Krakowie.

Redakcja naszego czasopisma mieści się w Krakowie niedaleko Sanktuarium Jezusa Miłosiernego, z okien redakcyjnych widać całą sylwetkę łagiewnickiego kościoła wraz z wysoką wieżą. Trudno było o lepszy wybór obrazu na okładkę za II kwartał 2014 r., kiedy to został kanonizowany Jan Paweł II, Karol Wojtyła, uprzednio kardynał, arcybiskup metropolita krakowski, który tyle uwagi poświęcił problematyce miłosierdzia. Ten obraz stanowi także niejako ‘papiński’ akcent (obok ilustracji przedstawiającej Jana Pawła II) w obecnym tomie.

Na temat obrazu i Zgromadzenia można dodatkowo przeczytać w siedmiu językach na stronie internetowej <http://www.faustyna.pl/zmbm/> (w językach: angielskim, francuskim, hiszpańskim, niemieckim, polskim, rosyjskim i włoskim). tam także codziennie o godzinie 15.00 przez internet transmitowane na żywo są nabożeństwa przed łaskami słynącym obrazem Jezusa Miłosiernego (Koronka do Miłosierdzia Bożego).

W części piątej, przeznaczonej dla autorów (*Informacje dla autorów*) zamieszczono wzór formularza recenzyjnego w języku angielskim, rosyjskim i polskim. W części tej dodano alfabetyczne wykazy autorów tekstów zamieszczonych w obecnym numerze.

Na końcu w części szóstej znajdują się w siedmiu językach informacje o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej naszego kwartalnika oraz redaktorze naczelnym „Religious and Sacred Poetry”.

Jak zwykle Czytelników zapraszamy do lektury. Autorów zachęcamy do współpracy. Prosimy o kontakt oraz nadsyłanie propozycji oryginalnych tekstów dotąd niepublikowanych i niezłożonych do druku gdzie indziej (listy na adres: [marek.mariusz.tytko\[at\]uj.edu.pl](mailto:marek.mariusz.tytko@uj.edu.pl)). Dla bezpieczeństwa w naszym czasopiśmie i na stronie internetowej stosujemy zapis [at] zamiast @ w adresach e-mail. Informacje o czasopiśmie można znaleźć niezmiennie na naszej stronie internetowej (www.religious-and-sacred-poetry.info).

Liczymy na ciekawą współpracę naukową z uczonymi różnych dyscyplin (teologii, filozofii, literaturoznawstwa, kulturoznawstwa, psychologii, pedagogiki itd.) i różnych krajów, zwłaszcza – słowiańskich. Jesteśmy otwarci na współpracę i nowe propozycje tekstów. Teksty autorskie są nam potrzebne, aby w ogóle nasze

czasopismo mogło funkcjonować i się regularnie ukazywać. Bez tekstów – nie ma periodyku.

Dziękuję zespołowi redakcyjnemu, szczególnie redaktorom językowym, zwłaszcza prof. Teresie Beli, prof. Nadiji Koloszuk, prof. Marianie i Zorianie Łanowykównom, doc. Oldze i Eugeniuszowi Pańkowom, prof. Liborowi Martinowi, dr Ivicy Hajdučekowej i pozostałym Osobom, tu niewymienionym, za wszystko. Nadto mgr. inż. Krzysztofowi Kubickiemu – za okładkę i serwis internetowy naszego kwartalnika. A Beacie Annie Tytko za wpisywanie wszystkich tekstów z „Religious and Sacred Poetry” do międzynarodowych baz danych C.E.J.S.H. i C.E.E.O.L. Serdeczne podziękowania należą się drowi inż. Bogdanowi Jankowiczowi, wiceprezesowi Fundacji Naukowej Katolików „Eschaton” w Krakowie za bezinteresowne udostępnienie dla naszego czasopisma niepublikowanej dotąd historycznej fotografii, wykonanej przez papieskiego fotografa – Arturo Marięgo, a przedstawiającej Jana Pawła II, któremu Bogdan Jankowicz, podówczas student Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie dnia 11 XI 1981 roku wręcza kosz kwiatów. A był to okres karnawału „Solidarności”, tuż przed wprowadzeniem w Polsce stanu wojennego przez komunistów, władzę totalitarną z nadania sowieckiego z Moskwy, która na ogół nie pozwalała Polakom na swobodne wyjazdy do krajów kapitalistycznych, a tym bardziej do Rzymu. Dziękuję także doc. Oldze i Eugeniuszowi Pańkow’om z Grodna na Białorusi za bezinteresowne udostępnienie reprodukcji według grodzieńskich (rysunków architektury sakralnej). Reprodukujemy je w obecnym numerze.

Recenzentom dziękuję za wnikliwe uwagi. Przypominam, że każdy artykuł naukowy danego autora (nawet jeśli ma dwie odrębne wersje językowe, np. narodową i angielską) jest kodowany osobno i recenzowany zawsze przez dwóch niezależnych recenzentów (w ww. przypadku – w każdej wersji językowej osobno przez parę specjalistów, co daje w sumie cztery niezależne recenzje). Recenzują zawsze recenzenci zewnętrzni (w większości spoza Polski) metodą podwójnie anonimową (double-blind review process).

Czytającym życzę owocnej lektury. Proszę o uwagi dotyczące naszego czasopisma, przyjmuję je z zyczliwością, aby ulepszyć go na przyszłość.

Marek Mariusz Tytko

Redaktor Naczelny / Editor-in-Chief “Religious and Sacred Poetry”

e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Abstract (summary) in Polish / Abstrakt (Streszczenie) po polsku

Wprowadzenie do “Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education” dotyczy głównie zawartości czasopisma

i jego struktury. Redaktor naczelny (Marek Mariusz Tytko) opisuje cele kwartalnika, jego program i plany redakcyjne. Wyjaśnia definicję „poezji religijnej” autorstwa Marii Jasińskiej-Wojtkowskiej (1957) i uzupełnia jej tezę poprzez opis szczegółowych obszarów badawczych w każdej chrześcijańskiej kulturze religijnej Kościoła Zachodniego i Kościoła Wschodniego. Chrześcijańska kultura, religijna kultura literacka, chrześcijańska poezja religijna i sakralna (poezja metafizyczna i duchowa) są głównym polem badawczym dla autorów tego kwartalnika.

Słowa-klucze:

poezja religijna, poezja sakralna, literatura, kultura, wychowanie, czasopismo naukowe, religijna kultura literacka, filologia słowiańska, kultura chrześcijańska,

The Title in English:

On “Religious and Sacred Poetry”, No. 6

Abstract (Summary) in English:

The introduction to *Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education* concerns mainly the content of the journal and its structure. The editor-in-chief (Marek Mariusz Tytko) describes the aims of this quarterly, its program and editorial plans. He explains the definition of “religious poetry” by Maria Jasińska-Wojtkowska (1957) and completes her thesis through the description of the special research areas in each Christian religious culture of the West Church and the East Church. Christian culture, religious literary culture, Christian religious poetry and sacred poetry (metaphysical and gospel / spiritual poetry) are the main research area for authors of this quarterly.

Key words:

religious poetry, sacred poetry, literature, culture, education, scholarly periodical, religious literary culture, Slavic philology, Christian culture,

Bibliography:

Jasińska-Wojtkowska Maria, *Problematyka badań nad liryką religijną*, [nadtytuł:] *Komisja do Badań nad Literaturą Katolicką. Posiedzenie z dnia 14 maja 1957 r.*, [w:] *Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nr 8 za okres od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1957 r.*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1958, s. 57-59.

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education. Edited by Marek Mariusz Tytko. Year 1: 2013. Volumes 1 (1)–4(4). Year 2: 2014. Volumes 1(5)–2(6).